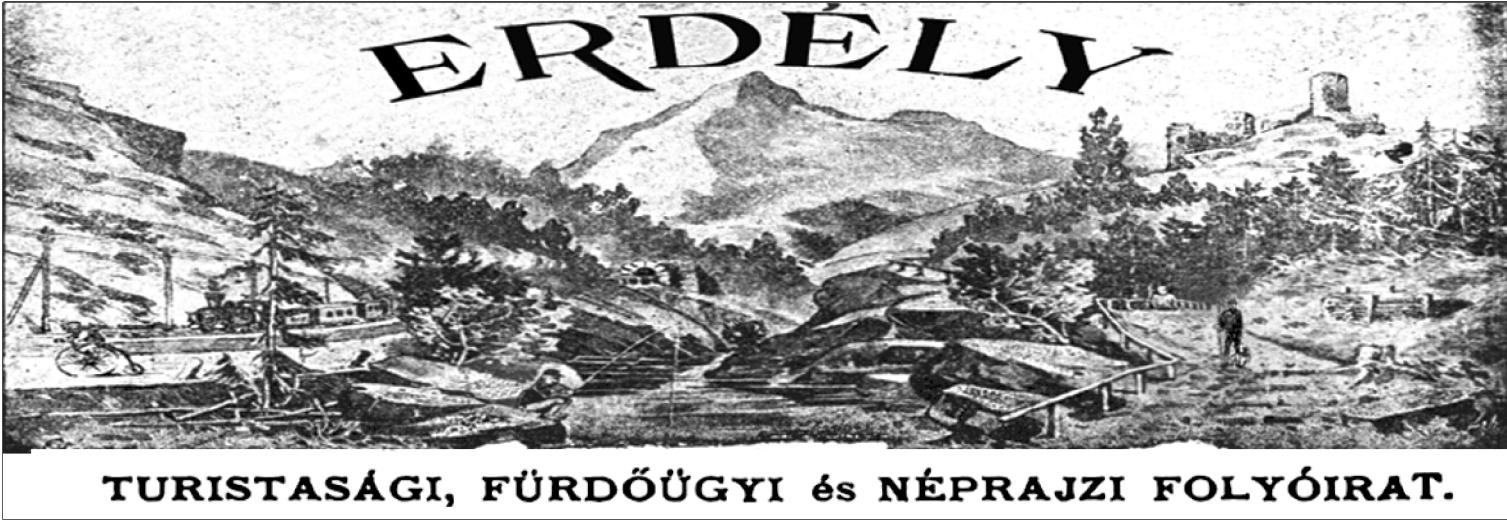

Erdély
ALAPÍTVÁ 1892-BEN
Új sorozat, 42. szám
2012/4.
Megjelenik havonta

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület
– Kolozsvár 1891 Értesítője

Szerkesztők:
Tóthpál Tamás
(tothpaltamas@gmail.com)
Pál Gyöngyi
Wanek Ferenc

Tavaszi túra a Misid-völgyébe

PÁL GYÖNGYI

Március 25. az első tavaszi nap volt ebben az esztendőben. Ezúttal a Misid-völgyébe indultunk el, egy 20 km-es túrára. A hosszú tél és téli túrák után, melyeken hol kisebb, hol nagyobb hóban tapostunk ösvényt magunknak, már nagyon hiányzott egy tavaszi kirándulás és a meleg napsugár. Reggel 7 órakor indultunk kiskocsikkal Kolozsvárról, a túrát László Györgyi és Vlád Pál vezette.

A Misid-völgy vadregényes szoros, a Kisbarátka (Bratcuța) és a benne folyó patak, a Jád-völgyéhez hasonlóan a Sebes-Körös mellékága. Vársonkolyosról (Șuncuiuș) indulunk a Sebes-Körös folyását követve a Szelek-barlangja irányába. Ez egy sziklavárszerű kastély alatti tisztáson van, 304 m tengerszint feletti magasságban, 1957-ben Bagaméri Béla fedezte fel. A Szelek-barlangja csak a barlangkutatók számára, illetve azok vezetésével látogatható.

A Misid-patak a Nagy Magyar-barlang (Peștera Ungurului) közelében ömlik a Sebes-Körösbe, itt sodronykötélből készült lengőhídon kell átkelnünk, mely máris próbára teszi a túrázók bátorságát. De a kaland itt még nem ér véget, következnek a gyalogos patakátkelések. Erre gumicsizmákkak készültünk fel, de a sebes sodrású vízen még így

sem könnyű az átkelés. Lépkedtünk is nagy óvatosan, hogy elkerüljünk egy kellemetlen hideg fürdőt a patakban.

A patak baloldali mellékágának, a Bükkös (Făgetel) beömlésénél befejeződik a tulajdonképeni szoros. Az egykori erdőki-termelő kisvasút felszámolása után a Misid-völgye visszanyerte eredeti vadságát, látogatása a vízen való gyakori átkelések miatt szép élményt jelent. Az időjárás kedvező, szép tavaszi, ezen a napon igazítottuk óránkat a nyári időszámításra. Talán a természet is bizonyítani akarta, hogy kilépett a télből, és tavaszi virágokkal díszítette a völgyet. Hóvirágok, primulák, kék jácintok, erdei sáfrány, tőzikek virítottak lépten-nyomon, nem győztük csodálni őket, meg a tiszta, kék eget és a csobogó patakat, amely kis zuhatagokat képezve igyekezett lefelé a völgyön. De azért a tél még nem múlt el nyomtalanul, itt-ott még láthatók hófoltok is.

Elérünk egy sziklaképződmény tövébe, ahol mohás kövek közt több ágra szakadt patakcska csordogál. Köves ösvényen kapaszkodunk tovább, és hamarosan feljutunk a Biró Lajos-barlang (Peștera Moanei) kettős kapujához, 500 m t.s.z.f. magasságban, amelynek vízfolyásos járatában az első 100 m különösebb felszerelés nélkül, gumicsizmával is járható. A barlang felett 30 m-rel, ennek a felső, száraz

Átkelés a patakon

járata található, melyhez egy meredek erdei kaptatón jutunk fel, kézzel-lábbal kapaszkodva az ágakba a csúszós oldalon. A szűk barlangszáját széles járat követi, itt sokkal szebb cseppkőképződményeket láthatunk. A felső barlang (Peștera Lesliana) 128 m hosszú. A barlangok megtekintése után felkapaszkodunk a felettük levő platóra, a 729 m-es Hapatag hegy oldalában.

Innen alig ¼ óra járásnyira van a Ponoraș-barlang, amely egyike a legszebb cseppkőbarlangoknak. Mivel utunk végpontja Sonkolyos, ezúttal irányt változtatunk. Egy füves és bokros, de kevésbé csúszós oldalon visszaereszkedtünk a patak völgyébe egy híd mellé, majd egy szekérúton a szemben levő meredek emelkedőn felkapaszkodunk, érintve a Tízfalusi-határ (Zece Hotare) szélső házait. Elhaladunk a bányák mellett, majd kanyargós ösvényen a völgybe ereszkedünk, ott 30 perc alatt elérünk

egy sziklafal alá, a Győzelem (Peștera Izbândiș) barlanghoz. Ez vízkítőrésként nyilvánul meg a Mágura-Izbândiș völgy jobb oldalában. A barlang maga nem látható, mert bejárata a víz alatt van, a barlangból feltörő karsztforrás vize valóságos tavat alkot fölötté. Innen már csak 2 km a Sebes-Körös hídja, onnan még 15 perc a sonkolyosi állomás, ahol kocsikba szállunk, és indulunk is haza Kolozsvárra. Kicsit fáradtan ugyan, de egy szép kirándulás élményeivel gazdagabban.

Az alsó Biró Lajos-barlang dupla kijárata

A Fenes-völgyétől az igeni tengerszemig

■ Cudar hideg, ködös, esős vasárnap volt, amikor a hosszú autótúrá után, László Györgyi és Vlád Pali vezetésével április 15-én nekivágtunk a nagyon nehéz és valamivel több mint 18 km-es gyalogutunknak. Ekkor még egyikünk sem tudta biztosan, hogy mire is vállalkoztunk, hiszen ez az út teljes egészében még egyszer sem volt lejárva. Két nagyon meredek vízválasztó hegyet kellett megmászunk, amelyek bizony nagy erőpróbát jelentettek. A rossz időjárás miatt a fényképezőgépek is csak nagyon ritkán kattantak, ám bár fotótéma bőven adódott volna. A táj szépsége, a nagy kiterjedésű hóvirág- meg kikericsstelepek, helyenként hófoltokkal, valamint a magasabb szinten éppen nyíló farkasboroszlán mind csábítóak voltak. Amikor már a magyarigeni tó fölött lévő Csumornaplató mészköves fennsíkja értünk, amely mintegy 1100 m magasban van, megkönnyebbülve vettük tudomásul, hogy itt nagy, pihenős ebédszünetet tartunk. Továbbinduláskor a csoport kettévált. A kisebbik vállalta a rövidebb, de nehezebb utat. A nagyobbik része a hosszabb, de könnyebb útvonalat, nem utolsósorban a gyengébben haladók támogatása végett.

Ezzel a kirándulással kapcsolatos fényképeket láthatnak a <http://ro.fotoalbum.eu/ferifazakas> vagy [/antallferi](http://antallferi) és a <http://www.picasaweb.google.com/elemermezei> vagy [/vasgeza](http://vasgeza) webalbumokban.

Vas Géza

A Cérna-forrás felé

■ A Monostor végén, a Szamosba szakadó Gorbó völgyének egyik legérdekesebb látnivalója a Cérna-forrás és környéke. Ha egy szép vasárnapon fel akarjuk keresni ezt a tájat, legcélszerűbb, ha a 10/B jelzésű autóbustt vesszük igénybe. Ennek végállomásától, a Plecska-völgy alsó menedékházától, lassú hegymenetben igyekszünk a János-kút felé. Jobb kézre elmarad a jó vizű Erzsébet-forrás, vele szemben pedig a tavaly betonba foglalt másik csorgó, mely egyike már a középkori okiratokban említett hét forrásnak, és amelyet a tavaly lelkes turisták kis csoportja hozott rendbe (kár, hogy a beton díszítéseit és a feliratos táblát máris letörte róla valaki). A János-kúttól aztán kék keresztjelzés vezet föl félórás kapaszkodóval a Gorbó-gerincre (valójában a Dumbráva-gerincre – szerk. megj.), ahol egy fémoszlopra szerelt útbaigazító táblácska elárulja, hogy innen 7 km az Árpádcsúcs, jobb felé pedig jó öt perc a Cérna-forrás. Különben közvetlenül az oszlop alatti öreg vackorfán már ott is van a vízközelséget jelentő karika jel is. Kosborok és kakascímerek tarkázta réten érjük el a forrást és a felette álló kis vadász védkunyhót.

Sajnos, a látvány, ami itt fogad, nem a legvignasztalóbb. 3-4 éve meggondolatlan erdőirtás tette tönkre ezt a festői tájat. Kívágták nem csupán a forrás körüli ősi fákat, de azt az erdőrészetet is, ahol még élt hazánk legszebb orchideájának, a trópusi orchiszokkal vetekedő rigópoharaknak, más néven kisasszonypapucsoknak néhány példánya. És ha már az erdőirtásnál tartunk, legyen szabad megjegyeznünk, hogy azt sem „lege artis” vitték véghez. Évek óta ugyanis ott korhadnak az óriás rőzsekötegek, erdőtűzek és farontó élősködők melegágyaként! A kis forrás feletti erdő azonban még ép (vajon meddig?), s szintere olyan májusi madárhangversenyeknek, amelyeket leírni nem, csak meghallgatni lehet. Tavasszal bővizű a jéghideg csorgó, nyáron gyerecskébben eresztí a „hegy levét”, fősvényebben, mint a patakban lennebb előbukkanó, hajdan még „Rejtett forrás”. Hajdani, mert ezt sem rejti, bújtatgatja már az erdő.

De folytassuk innen utunkat a forrás felett erdőbebúvó ösvényen. Kis idő múlva a mellék-patak gerincén vagyunk, ott, ahol hajdan, a század elején, egy érdekességében páratlan bükk matuzsálem, a híres-nevezetes „Ördög-fa” állott. Gircses-görcsös, mély odúkkal, valamiféle vírusbetegség keltette dudorokkal mintáztta őt ördögge a természet szeszélye. Egyik lelkes turista, Stein Gusztáv annak idején fényképet is készített róla, Ennek nyomán „Első rátekintésre előtűnik rajta az ördög profilja – olvassuk a korabeli leírásban – Szeme, füle, orra, ajkai, álla – obligát szarvai –, nyaka, görbe háta és karja, amint maga alá húzott lábakkal guggol a fa ágán. Előtte egy menekülő ember ugyancsak szedi a lábát.”

De nem csupán a hajdani Ördög-fa volt ennek a tájnak dendrológiai érdekessége, hanem a „Vadászok fája” is. Ösvények labirintusszerű rejtekeit kell ma megkeresni csaknem négy méter kerületű csonkját. A harmincas évek elején vágták ki. Mondják, egész szekérkaravánok vitték fáját a Monostorra. Sajnos rajz vagy fénykép nem maradt róla reánk, csak e sorok írója „fotózta le” az erdő aljnövényzetébe süllyedt impozáns „alapját” a bükkök eme Góliátjának.

De még ma is van erre felé elég ősi, kiszáradt facsonk, fantasztikus dudorokkal, púpokkal, odvakkal és ágbogokkal. Festőknek, fotósoknak való téma mindenik, árulkodva egyben a hajdani őserdők nagyszerű látványáról is.

A Vadászok fájától aztán célszerű visszatérnünk a Cérna-forráshoz, majd innen a Gorbó-gerincen (Dumbráva-gerincen – szerk. megj.) vezető úton indulni hazafelé. Most, májusban gyöngyvirág, törpe írisz, salamonpecsét virít itt mindenütt. Érdekes ennek az útvonalnak az a pontja, ahol a Plecska-patak a Gorbó vizébe torkollik. Itt állhatt hajdan a kora középkori „Benedek-falva”. Errefelé mutogatták az öregek azt a „hintós utat” is, amelyen a mese szerint gazdag földesurak „hintóztak” szemügyre venni háromnapos járásra húzódó birtokaikat. És ezen a tájon találunk május közepén egy illatos virágprimórt is, a törpeboroszlánt, melynek orgonához hasonló virágjából egy-két szálal le is szakíthatunk, emlékéül annak, hogy errefelé jártunk. Ha aztán az alkonyat is itt ér a Gorbó-szádában, lenge röptű bagolyfecskék, kecskefejek surranásában gyönyörködhetünk – és a telihold fényében sem utolsó látvány a Gorbó-völgy és sok, még ismeretlen szépséget rejtő mellékpatakainak tája.

Dr. Xantus János
(*Igazság*, 1970. V. 7.)

Xantus János és az EKE

VÁRADI ISTVÁN

Xantus János már gyermekkorában közel került az EKE-hez, mivel édesapja is aktív tagja volt az egyesületnek. 1926-ban Dr. Szádeczky-Kardoss Gyula és id. Xantus János dolgozták ki és terjesztették be a kolozsvári törvényszékre az EKE új alapszabályzatát, melyet 130 módosítás után csak 1929. április 17-én, 380-as szám alatt hagytak jóvá. EKE, (SCA) néven.

Szüleivel és az EKE-vel gyakran kirándult. Nem csoda, hogy ilyen szülőkkel hamar megszerette és megismerte a természetet. Tanulmányi kirándulásaik során mindig figyelmesen fordult az őt körülvevő természet felé. Az 1933-as nagyekemezői gázkitörést is édesapjával figyelhette meg, s láthatta, hogyan készül egy körültkintő tanulmány, és abból egy hiteles leírás. Szüleitől mindig pontos, kielégítő válaszokat kapott kérdéseire. Az otthoni jól felszerelt könyvtár, térkép-gyűjtemény is mind hozzájárult a tanuláshoz. Ahogy mondanánk: az alma nem esett messze a fájától. Íráskészsége és a költészet iránti vonzalma korán megmutatkozott. Már mielőtt az *Erdély* című folyóirathoz is kötődött volna, számos írása jelent meg különböző folyóiratokban. Néhány írását felsorolva talán megérezhetjük sokoldalúságát, tudását. Például a *Jóbarát* katolikus ifjúsági folyóiratban, *Dalol a természet* című cikkében a természet és a zene közötti szoros kapcsolatot elemzi, mutatja be. Cikkét igazán költőiesen fejezi be:

*Dalol a természet,
Dalolnak a madarak, a fák és fűvek,
Zeng a tajtékzó patak éneke,
S roppant fenyők vonójában a szél
gordonkája zendül.
Zúg a vad szimfóniája az éji
rengetegnek*

*Fortissimo itt a tempó,
S nincs karmester, nincsen*

metronóm

*Isten vezényel fönn a csúcson.
Kelta temető a kolozsvári Bivaly-réten*
című cikkében régészként is bemutatkozik.

Nemcsak írt, hanem vetítettképes, népszerűsítő előadásokat is tartott (pl.: Világcsavargók nyomában).

Azt, hogy milyen nehéz is volt az *Erdélyt* szerkeszteni, mi sem példázta jobban, mint az 1934-től kezdődő, egyre jobban felerősödő román nacionalizmus ténykedése. Sajnos ez mind rányomta bélyegét a kisebbségek, így az EKE életére is. Nem lehetett magyarul kiírni a helységneveket, csak románul, sőt a turistautak neveit is csak

helybeli megnevezésekkel lehetett használni. Így sokszor mosolygásra is készítették az embert a különböző nevek, mint: Cluji Bivaly-rét (kolozsvári), Ciuci-medence (Csíki-medence) stb. 1936-1937-ben még az Erdély szót, és a folyóirat címét is át kellett változtatni Transilvania névre. Mindezek mellett azért is írtak, tevékenykedtek, tudósítottak továbbra is a szerkesztők.

1939-ben az EKE elnökségének javaslatára beválasztják az *Erdély szerkesztőbizottságába*. „*A legutóbbi lapszámok anyagának összeállításában tevékenyen részt vett, szem előtt tartva a folyóirat célkitűzéseit, az olvasók kívánságait és egyesületünk érdekeit*” – állt az indoklásban. 1942–1943 között az *Erdélyt* szerkeszti.

Tudósít a kolozsvári EKE-nek a Hó-járdőben 1928-ban épült Gaudiámus nevű turistavendéglőjéről és az 1942-ben épült síugró sáncról. Ma sajnos mindkettő már a múlté.

A hóhelyektől a lavináig címen ír érdekes cikket. Ebben szó szerint a hópehely keletkezésétől fogva leírja az egész átalakulási folyamatot, ami a lavináig történik, annak következményeit és romboló hatását (1940). *Havasí nap-sütés* – hangulatos téli túrabeszámoló, saját fotókkal illusztrálva (1942). Kőrösi Csoma Sándor halálának századik évfordulóján *Csomakőröstől a Himalájáig* címen, megható cikkben emlékezik meg a nagy utazónkról, bemutatva annak küzdelmes, nélkülözésekkel teli életét, fáradságos munkásságát, kiemelve érdemeit és munkájának nagyságát. Írását így zárja: „*A dardzsilingi temető szerény emlékoszlopát is csak a nagy hegyek állják körül, akárcsak a háromszéki bölcsőt. Csillag virraszt fölötte is, a magyarok csillaga, mely talán ismét keletben van s bíztaorán ragyog az ázsiai éjszakák sötétlő kárpitja alatt a neomusi ingoványokban.*”

Földcsuszamlás a Fellegváron c. cikkében beszámol a földcsuszamlás körülményeiről, okairól, lefolyásáról, és a Fellegvár tetején álló akkori kis Belvedere vendéglő pusztulásáról. (A földcsuszamlás okozója, elindítója a vendéglő pincéjében fakadt kis forrás volt.) *Kajakosok előre* c. írásában a vadvízi evezés szépségeit, nehézségeit mutatja be. *Kisbánya és környéke* cikkében Kisbánya havas, szépséges tájaira kalauzol el. Tudósít a Sárosbükkben valamikor 1940–44 között történt földcsuszamlásról, mely betemette az ott található Bűdös tavat, és elsodorta a Rajka-forrást. Ma is van arrafelé egy kis forrás, amelyet valakik most Heléna forrásnak neveznek. Ugyanakkor az ott felbukkant feleki gömbkövek

ről ír értekezést. Az *Erdélyben* beszámolnak a Bükk és Kolozsvár környékén a háború után megmaradt turista-utak, kirándulóhelyek helyzetéről, járhatóságáról és az elszenvedett háborús pusztításokról.

Az 1945-ben kialakult új rendszer nem tűrte az önálló egyesületek létezését, és ENKE (Erdélyi Népi Kárpát Egyesület) név alatt, az akkor immár 53 éves múltira visszatekintő EKE-t összevonták a Gyopár Turista Egyesülettel, a Kolozsvári Munkás Testedző Egyesülettel és az Aurora Turista Egyesülettel. Az ENKE elnöke Vámszer Géza volt 1948. április 1-jéig, amikor az ENKE-t végleg felszámolták, és minden ingó és ingatlan vagyonával beolvastották az ONT-be (Oficiul National de Turism), illetve OJT-be. Ezzel befejeződött egy korszak egyesületünk életében. (...)

A régi tagok, baráti társaságok és a felnövekvő új nemzedék nem hagyta abba a természetjárást, túrázást, hanem megpróbált alkalmazkodni az új rendszerhez. A nagyobb gyárak sportszakosztályai mellett azért alakultak turista, tájfutó, barlangász szakosztályok is.

Ifj. Xantus János dr. 1948 után nem taníthatott az egyetemen csak különböző középiskolákban. Munkásságának a sokoldalúsága igazán csak ezután teljesedett ki. A természettudományok népszerűsítése, a természeti jelenségek megfigyelése, ismertetése, leírása és közlése volt a célja. Ezt ezernyi írása, valamint könyvei támasztják alá. Diákjai mindig nagy lelkesedéssel vettek részt az óráin, s a tanulmányi kirándulásokon. Tanítványai elismerően és nagy szeretettel emlékeznek az iskolában vagy a terepen eltöltött élmény dús óráira. Élvezetessé-látványossá, szerethetővé tudta varázsolni, és mindig jól dokumentálta, illusztrálta a tananyagot. Nagy úrt pótolta a magyar nyelvű tudomány népszerűsítésében. Szinte az egyetlen volt, aki ezt akkor felvállalta. Amolyan magányos farkasként dolgozott, alkotott. Sok nagynevű magyar értelmiségi valamilyen oknál fogva nem írt, vagy sok esetben sajnos nem jelenthetett meg tudománynépszerűsítő cikket, és tanulmányt sem. Ezért is olyan jelentős, értékes a sokoldalú és színes tudománynépszerűsítő munkássága. Munkássága során sok-sok diákkal és az olvasók százaival szeretette és értette meg a természeti jelenségek sokoldalúságát, oltotta beléjük a megismerés és felfedezés iránti igyekezetet és vágyat. Egyszóval a természetet szeretetét.

Xantus-emléktúrán tavaly, a Cérna-forrásnál

Kolozsvár környéki kirándulások geológusszemmel

A legfiatalabb földtani képződmények: 2. Lejtőképződmények

WANEK FERENC

A földtörténeti korok utolsó időhatárán, a pleisztocén végén, illetve a holocén elején, úgy 10–11 ezer évvel ezelőtt keletkezett látványos képződmények megismerésére hívom ezúttal kirándulni olvasóimat.

A Föld „életéhez” tartozik, hogy óceánok születnek, meghalnak. Hegyek születnek, elkopnak. Minden változó. Csak nekünk, a Földhöz, a Világminőséghez viszonyítottan ropant rövid életű, de környezetünket értelemmel felfogó lényeknek tűnik úgy, hogy ugyan az élővilág változása nyilvánvaló (már csak az évszakok változása miatt is), de környezetünk földrajzi képe örök. Nehéz elhinni, hogy az a széles Szamos-völgy (minden mellékágával), amelybe városunk települt, földtani értelemben igen közeli múltban mélyült csak egy olyan korábbi tengeri üledékösszletbe, amely maga sem túl régi. Nehéz felfogni, hogy a mai domborzatnak semmi köze az egykori tengerfenék felszínalakzatához.

Geológiai palacsintasütés

Képzeljük el, hogy valaki palacsintákat süt, különböző színűeket, különböző vastagságúakat, azokat szépen, tortaszerűen összerakja, majd jön valaki, az egészet összegyűri (akár a tepsivel együtt), még idegen testeket is szűr bele (nevezzük ezeket magmás testeknek), végül a tetejét addig faragja (a „forgácsot” felzabálva), míg a felszíne majdnem egyenes lesz. És csak most jön a java. Egy újabb személy másik palacsinta-sorozattal fedi be az egészet, majd oldalról úgy megüti, hogy az eltorzul. Ekkor az egyenlőtlenre vált felszínt kés-sel faragni kezdi, hogy lehetőleg kiegyenesítse a tetejét. Már-már elégedett művével, ekkor jön egy gyermek, és éles késsel, völgy-szerű mélyedésekkel össze-visza barázdálja a késznek hitt süteményt. Munkássága nyomán vékony morzsadara marad a felszínre szórva. Nos, ilyesmi szerkezethez hasonlít Kolozsvár vidékének mai földtani felépítése. Amiről sorozatunkban eddig szó volt, az pedig csak a második palacsintasütés termékeivel való, palacsintáról–palacsintára haladó ismerkedés volt. No meg a morzsákról (folyami üledékek) is szó volt. A közeljövőben távolabbra is el fogunk tekerregni, hogy az első palacsintasütő művével is megismerkedjünk ott, ahol az a jelenlegi felszín felületén megtalálható. Mai sétáinkkal viszont még egy pillanatra visszatérünk a gyermek (a folyóvízi erózió) faragta felszínre, és megnézzük, hogy ott, ahol a kés meredekebben vágta a tortakreációt, mi történt utóbb a sütemény felszínével.

Tortakrémek és „szakadások”

Ha hígabb a krém, sokszor boszszankodunk, mert ha megvágjuk a tortát, folyik el. Bizony, a má-

sodik palacsintaadag elég hígra sikerült, vagy inkább nem volt ideje megszikkadni, s mikor a gyermek belevágott, a vágás oldalai folyóssá váltak. Ehhez még az is közrejátszhatott, hogy a kályha melege a felszínre sugározva, azt tovább lágyította.

Minden hasonlatban az a jó, hogy segíti a képalkotást. De minden hasonlat sántít. Kezdjük hát földtani fogalomtárral elemezni a völgyoldalak (a lejtők) felszínalakulását azt követően, hogy a Szamos vízgyűjtője a negyedidőszakban felszabdalta a korábbi, pliocénkori felszínt.

Bizony, a felszínre került rétegösszletek egyik-másik tagja (agyagok, homokok) lágyabb, folyósabb, ezért a rajtuk mélyült oldalak könnyen megindulnak a lejtőn, magukkal mozdtítva a felettük levő, szilárdabb kőzeteket is. Ez a mozgás történhet lassan is, de legtöbbször gyors, pillanatnyi elmozdulások ezek, amiket időlegesen fennálló klimatikus tényezők is beindíthatnak. Ezek a suvadások, csuszamlások, földomlások. Helyüket a vidék népi nyelve szakadásoknak nevezi. Ilyen lejtőmozgások ma is vannak: nagy esőzések, hóolvadások alkalmával, vagy azt követően, hiszen a víz az agyagokat ropant csuszamlásossá tudja tenni.

Nemcsak a mai, vagy ahhoz hasonló éghajlat esősebb vagy tavaszi hóolvadási időszakai serkenthetik az említett lejtőmozgásokat, s vele a lejtőképződmények alakulását, de a – korábban már emlegetett – negyedidőszaki eljegesedések feltelei is (fokozottan) alkalmassak arra, hogy a lejtőfolyamatokat beindítsák, felgyorsítsák, így az akkori folyamatok méreteikben is jelentősebbek voltak.

Tízezer évvel ezelőtt

Próbáljuk az akkori feltételeket elképzelni: Észak-Amerika és Európa északi része, a mai Berlintől és Varsótól délebbre húzódó határig vastag (több száz méteres, vagy annál is vastagabb) jégpáncél alá burkolózott. A Kárpát-medencében erdő nélküli, tundrás terület volt. Az északi erdőhatár a mai Románia és Magyarország területétől délebbre húzódott. A magasabb dombvidéken (így a mai Kolozsvár területén is) vastagon, akár a száz métert is meghaladó mélységig állandóan fagyott föld (permafroszt) borította a felszínt. Magasabb hegyvidékeinken (úgy 1700 m-es mai tengerszint fölötti magasságig) jégárak garázdálkodtak, mai nyomaik gleccservölgyek formájában jól felismerhetők.

Megtalálhatóak az állandóan fagyott föld felszíni nyomai is, csak ezek kevésbé népszerűek a turisták előtt, pedig közvetlen környezetünkben is ott vannak. Nézzünk csak körül! A folyóvízi erózióra, ott találunk kézenfekvő példát, ahol az aktív, V-alakú völgyfejlődés jellemző. De ott, ahol az eljegesedést követően a folyóvízi erózió nem volt jelentős, nem ilyen, hanem szélesen nyitott, U-alakú völgyeket találunk, ezek jellemzik az Erdélyi Mezőséget. Idézzük csak fel ma-

Hupák (némelyek rászorgáltak a népi elnevezésre), hepék és hepetavak a Szénafüveken

gunkban azt a tájat, amit Torda felé haladva, az országtúttól balra (kelet felé) láthatunk széles panorámában, Tordatúrt elhagyva, vagy vonaton utazva, az alagutak környékén. Ezeket a völgyeket a mélyen fagyott föld töltötte ki (melybe rengeteg víz belefagyott, hiszen időről-időre halmozódott annak mennyisége). Ennek a jeges földnek a lassú kúszása alakította az U-alakú völgyeket. A Mezőség nagyobb, lusta vízfolyásai esetében ez az anyagmozgás több helyt elzárta a széles folyóvizek útját is, s az eljegesedést követően, a szabadon folyó vizek felélénkülésével az elzárt részek felett tőfűzések jöttek létre.

Volt azonban az állandóan fagyott föld létének egy sokkal látványosabb, az embernek a felszínalakulásba való erőlyes beleszólása után sem tompuló felszíni képződménymaradványa, gyakorisága miatt a nép is felfigyelt rá, s a románság (alakja után) találóan „koporsóknak” (copârșaie) nevezte őket (másik kifejezése a „glimee”). Ezek akkor alakultak ki, amikor az eljegesedés végén az állandóan fagyott föld kezdett kiolvadni. A nagy mélységig kiolvadt víz nyilván előbb a felszínen olvadozott. A mélyben, jelentős tömbökben még összetartó erőt képviselt, de az olvadékvíz a felszínről (a homokos, vízáteresztő rétegek közvetítése révén) folyamatosan beszívárgott a jégmagok alá, serkentve ott is a jég olvadását. Ahol ezek a vizek agyagos, vízátneremesztő szintekbe ütköztek, felhalmozódva, az agyagos részeket csuszamlóssá tették. A meredek lejtőkön a jégmagok egyensúlyi helyzete megbomlott, s a jég által még összetartott, hatalmas tömbökben meglódultak lefelé. Az oldal lankásodó részén vagy

az aljban megállt tömbök – valóban koporsóalakú halmokban – akkor tudtak megőrződni, ha tetejüket egy ellenállóbb kőzetréteg (homokkő, vagy vulkáni tufa) megvédte. Más esetekben ezeket a későbbi erózió lekerekítette, szétlapította, egyszerű halmokká alakította. Az Erdélyi-medence területén nagyon gyakoriak a több tíz méter nagyságrendű hasonló halmok, de nem ritkaság a szélességében kilométeres nagyságrendű megcsúszott földtömeg sem. Bizony, még Kolozsvár határában is vannak nagy számban hasonló képződmények.

A megcsúszott halmok mögött mélyedés képződött, melyet egy ideig, de akár máig, állóvizek töltöttek ki. Ezek üledékei voltak a koronatanúk a koporsótípusú csuszamlások korát illetően, hiszen ezekbe a mocsári-tavi környezetbe lerakódott üledékekbe szorult virágpor segítségével a kolozsvári szakember, Băluță Deaconea bizonnyította be, hogy e nagyméretű csuszamlások Erdély-szerte az utolsó eljegesedés végén, a holocén időszak kezdetén, vagyis 10,5–11 ezer évvel ezelőtt keletkeztek, akkor, mikor az állandóan fagyott föld felengedett.

Hepe, hupa, hepetó

A 20. század elején, amikor még a későbbi gyümölcsösökkel nem egyengették ki a Feleki-oldal lejtőjét, a pleisztocénvégi csuszamlásoknak igen jól látható nyomai voltak itt is. Így Cholnoky Jenő, az idén éppen 140 éve alapított Ferenc József Tudományegyetem akkori földrajzprofesszora, a földfelszín-alaktan magyar úttörője ide vitte tanítványait terpegyakorlatra. A nyugat-magyarországi származású, Kínát is megjárt tudós nem ismerhet-

te az erdélyi nyelvjárás fordulatait (a „hepe-hupás vén Szilágy-ság” kifejezést sem), így nagyon megtetszett neki a diákjai által a helyszínen használt „hepe-hupa” kifejezés. Ezt az ő találatekonyaságuknak tulajdonította, és bevette az éppen alakuló magyar földfelszín-alaktani szaknyelvbe e szópár két elemét: azóta a megcsúszott rögöt hupának, a mögötte kialakult mélyedést hepének, a mélyedés vízszemét hepetónak nevezi a magyar tudomány.

Induljunk el a Szénafüvek felé. Most tavasszal úgyis vonzóvá teszi kiruccanásunkat az ottani védett növényvilág varázsa. Bizony, ott iskolapéldáit láthatjuk a koporsóknak. Ezek megőrződését az segítette, hogy – amint a csuszamlásfalat képező gerinc oldalában, vagy az épebb, nagyobb „koporsók” tetején világosan felismerhetjük – adva volt egy tufaréteg a szarmata-kori homok-agyag váltakozású összletben. A terület nyugati-délnyugati hupái azonban már szétesetek, mert azok abból a részből szakadtak ki, amelynek tetejéről a korábbi erózió már lekoptatta a védő tufaréteget. A hely élővilága változatosságának pedig az egyik meghatározója éppen a hepetavak jelenléte.

Visszajövet vagy menet, ne mulasszuk el meglátogatni a Pokol-közt. Elfelejtett, de még menthető kirándulóhelye Kolozsvárnak. Kis befektetéssel kitakarítható, akár tanösvénnyel is ellátható szabadidő-területté alakítható. Érdemes lenne felkarolni. Szempontunkból is ropant tanulságos hely, hiszen itt hatalmas, egy kilométer hosszúságot is meghaladó élő „koporsót” (hupát) láthatunk, minden jellegzetességével, délkeleten megőrződött hepetavával.

Idén tartják a 15. Jókai Mór Emlék- és Teljesítménytúrát

A SZERZŐ FELVÉTELE

Nevezés a Silva kempingnél 2010-ben

TÓTHPÁL TAMÁS

Az első erdélyi teljesítménytúra, a Jókai Mór Emlék- és Teljesítménytúra, a kolozsvári EKE-osztály által szervezett 1998-as torockószentgyörgyi EKE-vándortábor alkalmával jött létre. Akkor mint emléktúra, ugyanis emléktúrával idéztük a 150. évfordulón az 1848-49-es aranyosszéki eseményeket, melyeket Jókai Mór *Egy az Isten* című regényében leírt. Kötődött az EKE-hez is, mivel Jókai Mór a régi EKE tiszteletbeli tagja volt. Erdélyi útjain turistaként járt be az Aranyos-völgye, avagy a Tordai-hasadék akoriban nehezebben járható ösvényeit. Regényében 1876-ban elsőnek írt le egy Kolozsvár-Tordai-hasadék-Torockó „gyalogtúrát”. Jókai negyedik erdélyi útjának állomásaiból, valamint az *Egy az Isten*ben leírt, a romantikus elemektől levetkőztetett útvonalból jött létre az emléktúra nyomvonala. Következő évre, 1999-re aztán az emléktúra átalakult a szabványoknak is megfelelő teljesítménytúrákká.

Május 5-én szombaton, immár 15. alkalommal szervezi meg az EKE – Kolozsvár 1891 és a tordai EKE a Jókai Mór Emlék- és Teljesítménytúrát, a tava-

lyihoz hasonlóan, ezúttal is négy távon.

1. Jókai 55 (indítás 7-7.30 között): Silva kemping–Mikesi házak–Hordós-kút–Túri-hasadék–Szind–Tordai-hasadék–Monasztéria-tető–Curmătura-nyereg–Várfalva–Székelykő-nyereg–Torockó. Táv: 55 km, szintkülönbség: 2787 m, szintidő: 13 óra.

2. Jókai 30A (indítás 7-7.30 között): Silva kemping–Mikesi házak–Hordós-kút–Túri-hasadék–Tordai-hasadék–Szind. Táv: 30 km, szintkülönbség: 1162 m, szintidő: 8 óra.

3. Jókai 30B (indítás 10-12 között): A Jókai 55-ös résztávja a Szind–Torockó útvonalon. Táv: 35 km, szintkülönbség: 1530 m, szintidő: 8½ óra.

4. Jókai 10B (indítás 13-17 között): A Jókai 55-ös résztávja a Várfalva–Torockó útvonalon. Táv: 12 km, szintkülönbség: 1130 m, szintidő: 3 óra.

A magashegyi viszonyok miatt a szintkülönbségbe belefoglaltatik a Tordai-hasadékba (30A), illetve a Székelykőről való beereszkedés (55, 30B, 10B). Nevezési díj: 20 lej (EKE-tagoknak: 15 lej). Pénteken (május 4.) este szállás a kolozsvári János Zsigmond Unitárius Kollégium tor-

natermében (a Brassai-líceum régi épületében) biztosított, saját felszereléssel.

A túrákon résztvevők a nevezéskor túrafüzeteket kapnak az útvonalak részletes leírásával, a frissítópontokban élelmet. A csomagszállítás biztosított Szindre és Torockóra, csomagmegőrzés a célpontokban. A szintidőben teljesítőknek oklevél és kitűző jár. A Torockóra beérkező teljesítménytúrázókat meleg bográcsgulyással várják a szervezők a célban.

A Jókai 55, 30A, 30B távokra jelentkezőket autóbusz szállítja a rajthoz, majd este Torockóról Tordára, illetve Kolozsvárra, az alábbi órarend szerint: május 5-én reggel 6 órakor indul a busz Kolozsvárról (a Széchenyi-téri Flip elől), 7 órakor a Silva kempinghez, 10 órára Szindre, 13 órára Várfalvára ér, este pedig 21–22 óra között Torockón várja a visszautazókat. A buszjegy ára: 25 lej.

További információk Nagy Zoltán főszervezőnél (telefon: (004)0-740-060749, e-mail: nzoliz@yahoo.com). Kérjük az érdeklődőket, hogy részvételi szándékukat előre jelezzék a fenti elérhetőségeken. Minden túrázni vágyót szeretettel várunk!

Turistakiadványok: Encián Brassóban és Keresztény-havas

■ 2012 márciusában a *Brassói Lapok* kiadója újraindította az *Enciánt*, a hajdan sikeres brassói turistafolyóiratot, amely 61 szám erejéig 1935 áprilisától 1940 augusztusáig jelent meg. Az új *Encián* főszerkesztője dr. Kovács Lehel István, grafikai szerkesztője Tomos Tünde, felelős kiadója Ambrus Attila.

A 88 oldalon megjelenő első szám tematikája a Keresztény-havas. A tartalomról: A brassói turizmus története az államossításig, A GPS-ről, A hegyi turizmus dicsőítése, A régi út, Csukás-hegység – a Kárpátok egyik gyöngyszeme, Sétára hívlak... a Kőszörű (Graft)-patak menti várfalakhoz, Kirándulás a Bolnokra, Vártemplom-túra, Az EKE-Brassó 2011-es beszámolója, A 900. BL-túra (utóbbin je-

lentették be az *Encián* újraindítását). A Turistatörténet, Tudod-e?, Honismeret, Irodalom, Túraajánló, Encián-krónika, Műemlékvédelem, Gyerekoldal, Beszámoló, Könyvajánló rovatok szerzői: Kovács Lehel István, János Rezső, Jenei István, Sipos Lajos, Péter János, Ugrai Noémi, Kovács Eszter Apolka, Ambrus Mózes, Szász Ágnes. A folyóiratban megjelenő természetfotókat Blénesi Edith és Blénesi György készítették. Az *Encián* negyedévente – márciusban, júniusban, szeptemberben és decemberben – fog megjelenni. Kereskedelmi forgalomba nem kerül. Előjegyezni a turistaegyesületek vezetőinél (EKE-Brassó: Szász Ágnes, BL-turistacsoport: János Rezső) lehet. Kapcsolat: brassoiencian@gmail.com

Az *Erdély* szerkesztősége örömmel üdvözlö a brassói turisták hagyományörző kezdeményezését, és hosszú életet kíván új folyóiratuknak.

Kovács Lehel István *Keresztény-havas* című könyvét a Pallas-Akadémia Kiadó jeleníti meg az *Erdély Hegyei* sorozat 33. könyveként. A könyv földrajzi, geológiai, természetrajzi, turisztikai szempontból tekinti át a Keresztény-havast, de olyan fejezetei, mint: *Történelmi áttekintés*, vagy *A Keresztény-havas a szépirodalomban és művészetben*, egyúttal bő honismereti és történeti hivatkozásokat is tartalmaznak. Előrendelés a *Brassói Lapok* szerkesztőségében.

(k. l., t. t.)

Májusi rendezvények

■ **Május 1. (kedd):** Majális a Bácsi-torokban (8 km). Találkozás 9 órakor a Széchenyi téri 31-es buszmegállóban. Túravezető: Bagaméri Tibor.

■ **Május 2. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta ♦ Közgyűlés 18 órától az Apáczai-líceumban.

■ **Május 5. (szombat):** Jókai Emlék- és Teljesítménytúrák az „Egy az Isten” földjén; 55; 30A; 30B; 10B távokon. Szervező: Nagy Zoltán.

■ **Május 6. (vasárnap):** Séta a Bükkben (8 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Bagaméri Tibor.

■ **Május 9. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.

■ Május 12 (szombat): EKE-napi rendezvények

Vonatos kirándulás Kalotaszentkirályra és a Hármaskő-sziklához (10 km). Találkozás 7.15 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Feischmidt János. ♦ Vonatos kirándulás a Révi-szorosba és a Zichy-barlanghoz (5 km). Találkozás 7.30 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Sáska Pál. ♦ 121 éve alakult meg Kolozsváron az Erdélyi Kárpát-Egyesület – történelmi áttekintés és szabadtéri fotókiállítás a Bácsi-torokban. A kiállításra a helyszínen lehet benevezni A4-es méretű természetfotókkal. Találkozás 9 órakor Széchenyi téri 31-es buszmegállóban. Túravezető: Szabó István (Tubi).

■ **Május 13. (vasárnap):** Majláth-kút – Bivalyos – Cérna-forrás (16 km). Találkozás 8.45 órakor Széchenyi téri 40-es buszmegállóban. Túravezető: Nagy Lajos.

■ **Május 16. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta ♦ Túravezetők tanácskozása és választmányi gyűlés 17 órától a székházban.

■ **Május 17. (csütörtök):** Vonatos kirándulás Szamosújvárra, a gyógyfürdőre. Találkozás 7.00 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Szócs János.

■ **Május 19. (szombat):** Jelzés festés: Türe – Sárdi rét útvonalon (20 km). Találkozás 7.30 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Bagaméri Tibor ♦ Szénafüvek (16 km). Találkozás 10 órakor a kisállomás előtti buszmegállóban. Túravezető: Szabó István (Tubi) ♦ Tavaszi séta a Szamosfalvi erdőben (15 km). Találkozás 10 órakor a 32-es autóbusz Alverna végállomásán. Túravezető: Szakács Éva.

■ **Május 20. (vasárnap):** Ifjúsági túra a Vultureasa-ra személygépkocsikkal (18 km). Találkozás 7 órakor a Széchenyi téri Flip előtt. Túravezető: László Györgyi. Részletek telefonon ♦ Almási vár – Zsobok (22 km). Találkozás 7.30 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Szócs János ♦ Bácsi-torok (8 km). Találkozás 9 órakor a Széchenyi téri 31-es buszmegállóban. Túravezető: Szatmári Béla.

■ **Május 23. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.

■ **Május 26. (szombat):** Hordós-kút (22 km). Találkozás 9 órakor a Hajnal negyedi végállomáson. Túravezető: Fazakas Ferenc ♦ Erzsébet-forrás (6 km), megemlékezés Récsei Edére. Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Bagaméri Tibor.

■ **Május 27. (vasárnap):** Hagyományos pünkösdi túra Vistába, menet vonattal, vissza gyalog (20 km). Találkozás 7.30 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: Feischmidt János ♦ Ifjúsági túra vonattal a Révi-szorosba és a Zichy barlanghoz (15 km). Találkozás 7.30 órakor a nagyállomás előtt. Túravezető: László Györgyi és Szima Marton ♦ Mikesi házak (17 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Szakács Éva.

■ **Május 30. (szerda):** Gyalogolni jó! (12 km). Találkozás 10 órakor a monostori végállomáson. Túravezető: Székely Lavotta.

Infó

- **Szolgálatos napok a székházban:** hétfőn, szerdán és csütörtökön 17–18 óra, kedden 11–13 óra között.
- **EKE fotóklub:** minden kedden 17 órától a székházban.
- **Könyvtár:** minden csütörtökön 17–18 óra között a székházban. Rendezvényeinkre minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Túravezetők, szervezők elérhetőségei

Bagaméri Tibor 0742-776930
Fazakas Ferenc 0752-640319
Feischmidt János 0722-542360
László Györgyi 0727-192841
Nagy Lajos 0729-835674
Nagy Zoltán 0740-060749
Sáska Pál 0720-952262.
Szabó István 0748-140551
Szakács Éva 0743-670685
Székely Lavotta 0748-036290
Szócs János 0742-690881

Rendezvényeink nyitottak, minden érdeklődőt szeretettel várunk!